

Trijnien Potze
Han van Toorenburg

Niet vluchtig maar vaardig (deel 2)

Luistervaardigheid moderne vreemde talen in de Tweede Fase havo/vwo; verslag van een praktijkproject

Deel 2. Extensief luisteren

In het eerste deel van Niet vluchtig maar vaardig brengen SLO-medewerkers verslag uit van de ervaringen opgedaan met het omvangrijke praktijkproject luistervaardigheid in de Tweede Fase. Een deelproject was gewijd aan extensief luisteren. In dit deel berichten we over de ervaringen van de deelnemers aan dit deelproject.

Dank is verschuldigd aan Mirjam Heller, docent Engels aan het Cals College in Nieuwegein, een van de deelnemende docenten. Een aantal fragmenten is ontleend aan haar verslag.

Begripsbepaling

Eén van de opvallende vernieuwingen binnen het nieuwe eindexamenprogramma Tweede Fase betreft het subdomein extensief luisteren. Het is één van de eindtermen waaraan leerlingen moeten hebben voldaan alvorens ze aan het centraal examen mogen deelnemen. Beoordeling vindt niet door middel van cijfers plaats, het onderdeel moet 'naar behoren' zijn uitgevoerd. In de examenprogramma's voor de vreemde talen staat letterlijk: 'De kandidaat heeft ruime ervaring opgedaan met extensief luisteren naar op beeld- en geluidsdragers opgenomen materiaal'.

Al snel bleek dat het niet zo eenvoudig is tot een scherpe begripsbepaling van 'extensief luisteren' te komen. Als werkdefinitie werd gekozen voor: 'Extensief luisteren is het luisteren (en kijken) naar een tekst van langere duur (meer dan 5 minuten) waarbij de opdracht beperkt blijft tot het vaststellen van de globale betekenis van het beluisterde en het effect van het beluisterde op de luisteraar'.

De uitgangspunten

Het onderdeel extensief luisteren is bij uitstek geschikt voor uitvoering buiten contacturen, en biedt leerlingen ruimte voor keuzes naar belangstelling en niveau. Gelet op de keuzevrijheid van de leerlingen moet voorkomen worden dat het luisteren een geheel vrijblijvende activiteit wordt. Enige sturing vooraf is noodzakelijk betreffende keuzes van materiaal en niveau, uitvoering en verslaggeving. Ook moet

zo duidelijk mogelijk worden aangegeven wanneer het onderdeel extensief luisteren 'naar behoren' is afgesloten.

Voor het deelproject golden de volgende uitgangspunten:

- De studielast bedraagt 3 sbu.
Toelichting: In het voorgaande deel werd de totale studielast voor luistervaardigheid vwo/havo ingeschat op 65/70 sbu, waarvan voor extensief luisteren ongeveer een derde deel, 20 tot 25 sbu. Met deze getallen als uitgangspunt, zou het totale traject voor extensief luisteren in de Tweede Fase uit 4 tot 5 van deze blokjes van 3 sbu kunnen bestaan. De aanvulling komt dan voor rekening van al die momenten waarbij de taal als voertaal of als input voor andere (geïntegreerde) activiteiten aan de orde komt.
- De opdracht wordt uitgevoerd binnen een vastgestelde periode van drie weken.
- Uitvoering van de opdracht vindt zoals gezegd plaats buiten contacttijd. De leerling kan de luisteractiviteit naar keuze thuis, binnen school, individueel of in groepjes doen.
- De leerlingen krijgen suggesties mee betreffende bronnen en geschikte tekstsoorten.
- Het kijkmateriaal mag niet ondertiteld zijn. Voor Frans is een uitzondering gemaakt.
- De leerling is vrij in het kiezen van het medium.
- Binnen het luister-/kijkmateriaal moet sprake zijn van enige variatie aan tekstsoorten.
- De inputtijd is maximaal 2,5 uur. Voor planning, organisatie en rapportage moet ongeveer 30 minuten uitgetrokken worden.
- De leerlingen leggen gegevens over die punten vast op een formulier.

De bevindingen moesten leiden tot voorlopige antwoorden op de vragen:

1. In welke mate is deze aanpak geschikt om extensief luisteren buiten contacttijd vorm te geven?
2. Meent u op grond van uw ervaringen met in staat te zijn een uitspraak te doen over het al dan niet 'naar behoren uitgevoerd zijn' van het handelsdeel? Daarbij graag suggesties en aanbevelingen.

De uitvoering

Aan alle scholen werd een concept plannings- en evaluatieformulier voor leerlingengebruik toegezonden

met verzoek dit aan te passen aan eigen behoeften. Voor Duits namen zes scholen deel. Daarbij stuurden vier docenten verslagen terug waarin ze kort hun algemene ervaringen beschreven en stuurden voorts vijf van de scholen (ook) alle leerlingformulieren terug. Het project werd uitgevoerd in alle bovenbouwklassen havo/vwo.

Voor Engels brachten vier scholen rapport uit. De opdrachten werden in havo4, havo5 en vwo5 uitgevoerd.

Voor Frans namen zeven docenten deel. De opdrachten werden in havo4 en vwo5 uitgevoerd, incidenteel in vwo4.

Voor alle talen geldt dat bijna uitsluitend gebruik is gemaakt van tv/video input. Gemiddeld genomen hebben leerlingen bij alle talen drie uitzendingen bekeken om aan de voorgeschreven eisen van luister-tijd te voldoen.

Mate van sturing

Eén collega Engels besteedde 1 lesuur aan voorbereiding en planning met behulp van door de leerlingen meegebrachte televisiegidsen. Op alle andere betrokken scholen vond sturing verder uitsluitend plaats door het aangeven van de periode van 3 weken waarbinnen de extensieve luisteropdracht moest worden uitgevoerd en door het geven van namen (en tijden) van geschikte programma's en aanwijzingen voor de verslaglegging.

Werkvormen

De meeste leerlingen hebben de opdracht individueel en thuis uitgevoerd. Een enkeling heeft samen met een klasgenoot gekeken, bijvoorbeeld omdat er thuis geen kabelaansluiting was.

Tekstsoorten

Bij Duits werden vooral zenders als ARD of ZDF veel als bron gebruikt en ongeveer de helft van de leerlingen heeft ook naar een programma van RTL+ gekeken. Een enkeling heeft ook programma's op SAT1 gezien. Het betrof voorts een breed scala aan tekstsoorten: sportuitzendingen, nieuwsuitzendingen, documentaires, soaps, quiz-programma's, films, politseries, talkshows, culinaire programma's, en voetbalwedstrijden. Opvallend was dat de meeste jongens hun voorkeur deden uitgaan naar voetbalwedstrijden en sportprogramma's, waarbij ze in hun opmerkingen achteraf weinig kritisch waren over de verworven luistervaardigheden.

Bij Frans konden leerlingen vrijwel alleen gebruik maken van TV5 als luisterbron. Alleen leerlingen woonachtig in Zeeland konden gebruik maken van Antenne 2. Daarbij bleken nagesynchroniseerde Australische en Amerikaanse soaps favoriet. Voorts werden vooral nieuwsuitzendingen, enkele quizen, documentaires en ondertitelde Franstalige films bekeken. Vrijwel geen enkele leerling bleek de mogelijkheid te hebben voor ontvangst van niet ondertitelde Franstalige zenders.

Bij Engels werden diverse bronnen genoemd onder meer de beide BBC zenders, TMF, CNN en MTV. Muziekprogramma's, films, talkshows maar ook

documentaires en nieuwsuitzendingen werden veelvuldig bekeken en beluisterd.

Reflectie

Bij Engels werkten 2 scholen met logboeken waarin de leerlingen hun ervaringen noteerden en vond op één school achteraf ook een klassengesprek plaats om ervaringen uit te wisselen. De 4e school liet leerlingen schriftelijk de inhoud van bekeken programma's weergeven alsmede hun mening over de programma's.

Bij Frans is door alle scholen gebruik gemaakt van de SLO- logboekformulieren.

Dit was ook het geval bij Duits. Daarnaast vonden op 2 scholen klassengesprekken plaats over de opgedane ervaringen. Eén collega Duits ontwierp een eigen logboekformulier waarbij leerlingen de korte inhoud van de programma's moesten weergeven, hun mening konden geven over het programma, en er was ruimte voor opmerkingen. We laten dat formulier hier volgen.¹

Project extensief luisteren: verslag

Omvang: 3 studielasturen
2,5 uur kijken/luisteren
0,5 voor planning, organisatie, rapportage

Inhoud: 2,5 uur TV-kijken/luisteren
Duitstalige zenders (zonder ondertiteling)
ARD, ZDF, RTL-Plus, SAT-1, WDR3,

Mogelijkheden: nieuws / talkshow / documentaire / quiz / actualiteiten / soap / spelletjes/ speelfilm /

Uitvoering: thuis; individueel of in tweetallen (eventueel achteraf kijken naar video-opname)

In de keuze van de programma's moet enige variatie zijn dus niet alleen muziekprogramma's, soaps, ... Stel een gevarieerd menu samen!

Planning: Vooraf

Periode: 3 weken, van tot

Rapportage: tijdens kijken en/of achteraf; inleveren uiterlijk(datum)

Rapportage

Uitzending	datum	zender	soort programma	tijdsduur
1.				
2.				
3.				
4.				
5.				

Uitzending 1

- Korte inhoud van de uitzending
(Noem bij nieuwsuitzendingen/actualiteiten kort de items, die behandeld / besproken worden)

b. Ik vond de uitzending interessant / niet interessant, want

...

c. Opmerkingen: ..

Algemene opmerkingen na het kijken/luisteren.

Ik vond deze opdrachtwant

Ik heb de uitzendingen / / / / / alleen
bekeken

en de uitzending met

de uitzending met

Beoordeling en waardering

Alleen bij Engels was er één school waar de docent een groepscijfer heeft gegeven voor het verslag dat leerlingen over hun kijk- en luisterervaringen inleverden. Geen van de overige scholen werkte met een waardering middels een cijfer.

Een aantal docenten gaf duidelijk aan te worstelen met het punt beoordeling. Leerlingen bekijken veel verschillende programma's en hoeven zich bovendien inhoudelijk nauwelijks te verantwoorden. Hoe kun je dan als docent een gewogen oordeel vormen? Docenten menen toch (al dan niet terecht) dat er beter beoordeeld kan worden als leerlingen ook inhoudelijk vragen over de beluisterde programma's moeten beantwoorden.

Leerlingenreacties

Leerlingen vinden het unaniem prettig dat ze de opdracht extensief luisteren in hun eigen tijd en thuis kunnen uitvoeren. Het zelf kunnen bepalen wanneer je kijkt en zelf kunnen kiezen wat je leuk lijkt om te beluisteren (en te bekijken) wordt als zeer positief ervaren.

De beperking (niet drie soortgelijke programma's bekijken/beluisteren), is kennelijk geen probleem. Enkele opmerkingen: 'Het is in feite plezierig huiswerk maken'; 'Beter dan die saaie luistertoetsen'; 'Als je ergens naar moet kijken, doe je het vaak met tegenzin'.

Sommige leerlingen stelden de uitvoering van de opdracht tot het laatst uit en werden toen gedwongen minder interessante programma's te bekijken. Het beroep dat hierbij gedaan wordt op de zelfverantwoordelijkheid van leerlingen en het kunnen plannen is natuurlijk niet gering en levert leerzame ervaringen op.

Een aantal leerlingen vond het moeilijk programma's te kiezen die geschikt waren voor hun niveau. Een veel voorkomende reactie was ook 'Programma's die je interesseren begrijp je beter en daar leer je dus meer van'. Veel leerlingen ontdekten door de opdracht dat de verschillende Duits- en Engelstalige zenders ook leuke programma's uitzenden. Op de vraag of leerlingen menen door middel van deze opdracht hun luistervaardigheid denken te kun-

nen verbeteren wordt door de meeste deelnemers positief gereageerd. Een deel van de leerlingen betwijfelt dit echter en geeft aan behoefte te hebben aan meer inhoudelijke vragen. Het logboekformulier wordt als te summier ervaren.

Een kleine meerderheid (...van mijn leerlingen...) vindt dat dit projectje geholpen heeft de luistervaardigheid te verbeteren. Enkele reacties: 'Het luisteren was in het begin wel lastig, maar hoe langer ik luisterde, hoe beter het ging'; 'Bij boeiende programma's gaat het concentreren vanzelf, waardoor je meer woorden en uitdrukkingen oppakt'; '...omdat ik nu door heb dat ik net zo goed zonder vertaling naar een Engels programma kan kijken'.

Er zijn er echter ook vrij veel die vinden dat hun luistervaardigheid op deze wijze niet is geholpen: 'Je kijkt meer dan je luistert'; '...omdat je het regelmatig en lange tijd moet doen, bv. Een half jaar, dan zie je het resultaat pas'; 'Verspilling van mijn tijd'.

Bij Frans meldde een leerling dat hij meer inzicht had gekregen in wat de Fransen bezighoudt.

Leerlingen praten met elkaar over allerlei programma's. Het is heel prettig om leerlingen over programma's te horen praten die ze wellicht anders nooit zouden hebben bekeken. Een aantal leerlingen kijkt sowieso als regelmatig naar Engelstalige zenders, maar de verplichting om 'gevarieerd' te kijken, heeft ook voor deze leerlingen de horizon verbreed.

Conclusies

Op basis van de docenten- en leerlingenreacties mag gesproken worden van een geslaagd deelproject. Samengevat kan gesteld worden dat zowel docenten als leerlingen de gekozen aanpak een geschikte manier vinden om extensief luisteren buiten contact-tijd te oefenen.

Voor een groot aantal leerlingen is het in ieder geval een tijdelijke impuls geweest zich eens in andere programma's te verdiepen. De verplichting te rapporteren is kennelijk niet genoeg dwang om het niet te laten bij een eventueel goed voornemen.

Een vraag die onmiddellijk opkomt is dan: In hoeverre kun je ervoor zorgen dat ze dit op lange termijn blijven doen? Het is hopelijk zo dat voor veel leerlingen deze opdracht een aanzet is om te blijven kijken naar bepaalde programma's of om nog andere te proberen. Het is de bedoeling dat ik nog met de klassen hierover ga napraten om. Vooral aan de hand van hun opmerkingen/suggesties, ze te laten nadenken over de toekomst wat betreft hun luistervaardigheid. Het is wellicht goed om regelmatig deze opdracht uit te laten voeren. Een grote mate van keuzevrijheid blijft daarbij gewenst. Onacceptabele vrijblijvendheid kan worden tegengegaan door het geven van suggesties, eisen m.b.t. te besteden tijd en verslaglegging, en natuurlijk een reactie op het verslag.

Op de vraag of docenten menen op basis van de verkregen gegevens een gegronde uitspraak te kunnen over het 'naar behoren' hebben uitgevoerd van het handelingsdeel extensief luisteren kwamen zeer uiteenlopende reacties binnen. Veel docenten maar ook veel leerlingen blijven behoefte houden aan inhoude-

lijke opdrachten op grond waarvan men beter meent te kunnen beoordelen of het onderdeel 'naar behoren' is uitgevoerd. Een aantal docenten heeft ook in dit deelproject al gevraagd aan de leerlingen om de inhoud van bekeken uitzendingen kort te beschrijven. Die docenten geven echter niet te kennen nu beter uitspraken te kunnen doen als het op beoordelingen aankomt. Voorts is een aantal docenten van mening dat het ook een kwestie van vertrouwen is. Leerlingen hebben zelf de verantwoordelijkheid voor het uitvoeren van de extensieve luisteropdracht. Verantwoording naar docenten toe hoeft dan alleen middels logboekformulieren te gebeuren. Een docent noemde ook dat hij de volgende keer leerlingen een gerichte kijkopdracht wil geven opdat leerlingen naderhand inhoudelijk ervaringen kunnen uitwisselen. Dit zou volgens hem tot meer tevredenheid en tot een beter gefundeerde beoordeling kunnen leiden.

De moeilijkheid blijft natuurlijk hoe je kunt controleren of er ook daadwerkelijk gekeken wordt. In dit verband denk ik aan de opmerking die een leerling mompelend maakte bij het uitleggen van de opdracht: 'Dit kun je zo invullen zonder ooit gekeken te hebben'.

Net als bij het lezen van boeken zal het ook bij deze vorm van luisteren altijd lastig blijven om vast te stellen of er wel echt wat gedaan is. Bij het voorbereiden van dit blok had ik dan ook de neiging er meteen maar wat 'tijdens-het-kijken-opdrachten' bij te maken. Daarbij echter begeef je je eigenlijk al weer te veel op het gebied van intensief luisteren. Uiteindelijk heb ik dus weinig veranderd aan de bestaande formulie-

ren. Mijn indruk is dat de meeste leerlingen echt gekeken hebben, maar aangeven of het door iedereen 'naar behoren is uitgevoerd', is volgens mij alleen mogelijk als er of een vervolgoopdracht moet worden gedaan bij tenminste een van de gevolgde programma's of op school (klassikaal, met een groepje, individueel) gewerkt wordt. Toch lijkt een grote groep leerlingen wel bereikt te worden met dit soort opdrachten: genoeg reden door te zetten.

Ongeveer de helft van de deelnemende docenten en leerlingen geeft aan dat ze menen dat extensief luisteren bijdraagt tot vaardigheidsverbetering. De andere helft twijfelt daarover of is zelfs van mening dat dit niet zo is met als argument het ontbreken van inhoudelijke opdrachten. Het blijft voor docenten dus lastig in te schatten waarin precies de meerwaarde van extensief luisteren zit.

Belangrijkste punt blijft het beoordelen of de leerlingen de extensieve luisteropdracht 'naar behoren' hebben uitgevoerd. Het is aan te bevelen een compromis te vinden tussen een interpretatie van wat in de exameneisen genoemd wordt 'naar behoren uitvoeren' enerzijds, en anderzijds de aangetoonde behoefte van leerlingen om zich meer inhoudelijk te verantwoorden. De huidige verslaggeving middels logboekformulieren is open. Zowel docenten als leerlingen hebben in de praktijk (iets) meer behoefte aan sturing en controle. Wellicht is het in dit artikel opgenomen logboekformulier zoals ontwikkeld door een deelnemende collega Duits een acceptabel alternatief.

Noot

¹ Met dank aan Jan Kessels, docent Duits aan het d'Outremont College, Drunen.

Trijnje Potze.

studeerde Duits en Engels aan de NLO Ubbo Emmius te Groningen. Sinds 1986 werkzaam in het voortgezet onderwijs als docente Duits en Engels. Werkte 4 jaar lang voor CPS en Cito en was van augustus 1997 tot augustus 1999 verbonden aan SLO als vakinhoudelijk medewerker Duits. Thans afdelingscoördinator op Helen Parkhurst, School voor Daltononderwijs (v.o.) te Almere.

Han van Toorenborg

combineerde SLO-activiteiten van 1980 tot 1995 met praktijkwerk aan de Regionale SG Brokledede te Breukelen. Sinds die tijd fulltime aan SLO verbonden. Op dit ogenblik vooral betrokken bij SLO-projecten rond Arabisch, Italiaans, Russisch, Spaans en Turks in de vernieuwde Tweede Fase v.o.